

Hyvärinen Liisa VM

Lähettäjä: Esa Ylikoski [esa.k.ylikoski@gmail.com]
Lähetetty: 27. elokuuta 2014 17:15
Vastaanottaja: Valtiovarainministerio VM
Aihe: Vapaa-ajattelijain Liitto ry / Lausunto kuntalakiluonnokseen
Liitteet: val Kuntalaki lausunto.docx

Hei,

liitteenä lausuntomme kuntalain hallituksen esitysluonnoksesta.

Ystävällisin terveisin

Esa Ylikoski
pääsihteeri
Vapaa-ajattelijain Liitto ry
Neljäs linja 1, 00530 Helsinki
www.vapaa-ajattelijat.fi
val@vapaa-ajattelijat.fi
p. 0504685332

Vapaa-ajattelijain Liitto ry
Neljäs linja 1, 00530 Helsinki
val@vapaa-ajattelijat.fi
www.vapaa-ajattelijat.fi

EVÄSTYSKANNANOTTO

19.5.2013

Valtiovarainministeriö

Kuntalain kokonaisuudistuksen parlamentaarinen seurantatyöryhmä, työvaliokunta ja jaostot

Kunnan toiminnan uskonnollinen tunnustuksettomuus kuntalakiin

Vapaa-ajattelijain Liitto ry uskonnottomien ihmisoikeus- ja kulttuurijärjestönä esittää kuntalain kokonaisuudistuksen yhteydessä kuntalakiin lisättävän perusoikeuksien yhdenvertaisuuden sekä uskonnon ja omantunnon vapauden toteutumista edistävää selventävää ilmaisua, joka voi olla lyhyesti ja yksinkertaisesti seuraava: *kunnan toiminta on uskonnollisesti tunnustuksetonta.*

Perusteena tälle konkreettiselle lisäykselle on Perustuslain 22 §, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Lainsäädännöllä ja muilla toimilla tulee edistää aktiivisesti perusoikeuksien toteutumista käytännössä, tässä tapauksessa yhdenvertaisuuden sekä uskonnon ja omantunnon vapauden toteutumista.

Kuntien käytännön toiminnassa on yhä varsin yleisesti toimintatapoja, jotka ovat ristiriidassa Suomen nykyisessä perustuslaissa sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa vahvistettujen uskontoihin ja vakaumuksiin liittyvien perusoikeuksien kanssa. Näille yhdenvertaisen kohtelun (Perustuslaki 6 §) sekä uskonnon ja omantunnon vapauden (Perustuslaki 11 §) rikkomuksille Suomessa on tyypillistä niiden usein pitkät perinteet, jotka ovat syntyneet maassamme kauan ennen nykyistä Perustuslakia, jopa ennen Uskonnonvapauslakia. Perusoikeuksien turvaaminen menee kuitenkin perinnesyiden edelle, niin kuin apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen toteaa 17.1.2012 tekemässään, käräjäjumalanpalveluksia koskevassa päätöksessä.

Yhdenvertaisuuteen liittyvä peruste

Perustuslain 6 § mukaan ”ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan ... uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”. Hyväksyttävänä perusteena ns. positiiviseen erityiskohteluun on perusoikeustulkintojen mukaan vain heikommassa asemassa olevan väestön eriarvoisen aseman parantaminen. Sen sijaan vahvassa asemassa olevan enemmistöryhmän pysyväisluontoinen suosiminen on muita ihmisiä selvästi syrjivä käytäntö. Yhdenvertaisuusperiaatteen kunnioittaminen ja noudattaminen kohdistuu erityisen voimakkaasti julkisen vallan, kuten valtion ja kuntien

toimintaan. Yhdenvertaisuussäännös kohdistuu myös lainsäätäjään (Hallberg, Pekka 2011. Perusoikeusjärjestelmä, s. 42, teoksessa Perusoikeudet). Myös Yhdenvertaisuuslain uudistaminen velvoittaa aiempaa konkreettisemmin ihmisten yhdenvertaiseen ja syrjimättömään kohteluun uskonnosta ja vakaumuksesta riippumatta. Julkiselle vallalle asettuu neutraalisuusvelvoite uskontojen ja vakaumusten suhteen.

Monien kuntien koulutoimen samoin kuin päivähoitopalvelujen toimintaan kuuluu vanhojen perinteiden pohjalta evankelis-luterilaisen kirkon uskonnon harjoittamista sisältävien uskonnollisten tilaisuuksien organisoimista. Uskonnollisia tilaisuuksia ovat esimerkiksi kollektiiviset jumalanpalvelukset ja hartaushetket sekä uskonnolliset päivänavaukset, joita sisällytetään koulun tai päivähoidon varsinaiseen toimintaan. Uskonnon harjoittamista on myös paikoin yhä ilmenevä julkisen palvelun henkilökunnan johdolla toteutettu lasten ääneen rukoultuttaminen esimerkiksi ruokailun tai välipalan yhteydessä.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on toki aivan oikein kirjattuna, että ”eri oppiaineiden opetus on uskonnollisesti tunnustuksetonta ja poliittisesti sitoutumatonta”. Tässä säädöstekstissä on kuitenkin käytännön yhdenvertaisuuden sekä uskonnon ja omantunnon vapauden toteutumisen kannalta yllättävän paha puute: kuntien ylläpitämien koulujen koulupäivän aikaiseen koulutyön muuhun kuin varsinaiseen opetukseen kuuluvaan toimintaan onkin katsottu voivan noin vain kuulua evankelis-luterilaisen uskonnon kollektiivisen harjoittamisen organisoimista koulun henkilökunnan toimesta (jumalanpalvelukset, seurakuntien uskonnolliset päivänavaukset kouluissa).

Tällaisen menettelyn salliminen kuntien ylläpitämissä kouluissa ilmentää perusoikeudellisesti suoranaista kikkailua, sillä kun koulun päätehtävänä on opetus, jonka tulee olla uskonnollisesti tunnustuksetonta, on paitsi omituista myös hyvin yhdenvertaisen kohtelun vastaista ja syrjivää, että kunta koulutuksen järjestäjänä kuitenkin sallii opetuksen ulkopuoliseen koulun muuhun toimintaan ympättävän henkilökunnan työajallaan organisoimaa kollektiivista yhden uskonnon harjoituttamista. Oppilaiden ja heidän perheidensä lisäksi menettely on ongelmallista myös opetushenkilöstön perusoikeuksien näkökulmasta. Kuntien taloudenkin kannalta on ongelmallista, jos yli 55 000 opettajan työaika käytetään lukuvuoden aikana useita tunteja - eli miljoonien eurojen arvosta - yhden uskonnon harjoittamiseen ja harjoituttamiseen.

Tällaisen menettelyn ”perusteluissa” viitataan usein pykälien sijaan pitkään perinteeseen. Kuitenkin ”perusoikeuksien turvaaminen menee perinnesyiden edelle”. Toisena ”perusteluna” saatetaan käyttää vetoamista uskonnonvapauteen. Sellainen perustelu on kuitenkin täysin kestävä.

Uskonnon ja omantunnon vapauden liittyvä peruste

Uskonnon ja omantunnon vapaus (Perustuslaki 11 §) ei tarkoita, että kunnan tehtäviin kuuluisi ottaa hoitaakseen yhden uskonnon uskonnollisten tilaisuuksien organisoimisen. Uskonnon ja omantunnon vapaus on vapausoikeus, ja julkisen vallan tulee ainoastaan turvata uskonnonvapauden toteutuminen, että uskonnolliset yhdyskunnat voivat toimia vapaasti ja

että ihmiset saavat kuulua niihin vapaasti ja voivat harjoittaa uskontoa yksityisesti ja myös julkisesti. Samalla uskonnon ja omantunnon vapaus tarkoittaa, että ihminen voi olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan, että hän voi vapaasti erota sellaisesta ja että hänen ei tarvitse osallistua uskonnon harjoittamiseen omatuntonsa vastaisesti. Uskonnon ja omantunnon vapaus koskee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen EIT:n päätöksen tähdentämänä yhdenvertaisesti myös ateisteja, agnostikkoja, skeptikkoja sekä uskontojen suhteen välinpitämättömiä.

Jumalanpalvelusten ja uskonnollisten päivänavausten järjestäminen kunnan koulutoimessa on oppilaita erottelevaa ja yksityisyyden suojaa rajoittavaa, koska niistä välttyminen pakottaa oppilaita ja heidän huoltajiaan käyttäytymään sellaisella tavalla, että siitä voidaan tehdä päätelmiä hänen tai hänen perheensä uskonnollisesta tai uskonnottomasta vakaumuksestaan. Uusien Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätösten valossa voidaan todeta, että uskonnon harjoittamista sisältävistä uskonnollisten päivänavausten ja jumalanpalvelusten järjestämisestä tulisi kouluissa luopua kokonaan. Ei nimittäin ole oikein että perhe ja oppilas joutuvat tuomaan esiin koko kouluyhteisölleen mahdollinen uskonnollisen tai uskonnottoman vakaumuksensa. Kunnan ylläpitämä koulu ei saa luoda sellaista tilannetta, jossa yksilöt ovat velvoitettuja joko välittömästi tai välillisesti tuomaan esille, etteivät he ole uskossa.

Asiaa on tarkastellut apulaisoikeuskansleri tammikuussa 2012 tekemässään päätöksessä (17.01.2012 Dnro OKV/1361/1/2009). Siinä hän toteaa muun muassa seuraavaa:

"Uskonnon, omantunnon ja ajatuksen vapaus on kirjattu useaan Suomea velvoittavaan kansainväliseen ihmisoikeussopimukseen, kuten esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen (KP-sopimus, 18 artikla) ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen (EIS, 9 artikla). Myös Euroopan unionin perusoikeuskirja sisältää vastaavan määräyksen (10 artikla).

EIT:n tulkintakäytännössä negatiiviseen uskonnonvapauteen on katsottu kuuluvan myös yksilön oikeus olla tuomatta esiin omaa vakaumustaan. EIT on muun muassa todennut, että EIS:n 9 artiklan vapaus tunnustaa tai olla tunnustamatta uskoa perusti yksilölle oikeuden siihen, ettei hänen tarvinnut paljastaa uskoaan tai uskonnollisia vakaumuksiaan eikä käyttäytyä sellaisella tavalla, että siitä voitiin päätellä, oliko hänellä sellaisia vakaumuksia. Siten artikla koski myös henkilöä, joka ei ollut uskossa ja tähän vapauteen puututtiin, jos valtio sai aikaan tilanteen, jossa henkilö joutui suoraan tai välillisesti paljastamaan sen, että hän ei ollut uskossa (Grzelak -tapaus 15.6.2010)."

..

"Perustuslain perusoikeusuudistusta koskevien esitöiden mukaan ketään ei saa velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti jumalanpalvelukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen (HE 309/1993 vp, s. 55). Uskonnonvapaussäännös suojaa kansalaisia myös uskonnon omaksumista koskevalta painostukselta. Oikeuskirjallisuudessa esitetyn mukaan uskonnon ja omantunnon vapauden ydinalueeseen kuuluvat muun muassa yksilön sisäinen ajatuksen vapaus, vapaus uskonnon tai muun vakaumuksen omaksumista tai siitä luopumista koskevasta painostuksesta sekä oikeus olla osallistumatta yksilölle vieraan tunnustuksen mukaiseen uskonnonharjoitukseen (Tuomas Ojanen - Martin Scheinin teoksessa

Perusoikeudet, 2011, s. 441). ”

...

Perusoikeusuudistusta koskevan hallituksen esityksen mukaan 6 §:stä seuraa julkisen vallan käyttöön kohdistuva velvoite kohdella tasapuolisesti kaikkia uskonnollisia yhdyskuntia tai maailmankatsomuksellisia suuntauksia (HE 309/1993 vp, s. 55). Julkisen vallan käyttäjä ei näin ollen saa profiloitua toiminnassaan niin, että neutraalisuus eri uskontoihin vaarantuisi. Näkemykseni mukaan negatiivisen uskonnonvapauden toteutumisen kannalta on merkityksellistä, miten yhdenvertaisuus ja tasapuolisuus tässä suhteessa toteutuvat.

Yllä selostetun Alexandridis -tapauksen mukaan uskonnollisen vakaumuksen tunnustamisen vapauteen kuului myös negatiivinen aspekti eli se, että yksilön ei tarvinnut tunnustaa uskonnollista vakaumustaan ja toimia sillä tavoin, että hänen menettelystään voitaisiin tehdä johtopäätöksiä hänen vakaumuksestaan. Grzelak -tapauksessa tähän liittyen todettiin vielä, että valtio ei saa luoda sellaista tilannetta, jossa yksilöt ovat velvoitettuja joko välittömästi tai välillisesti tuomaan esille, etteivät he ole uskossa. Tämä on EIT:n mukaan sitäkin tärkeämpää, jos tällainen velvoite tapahtuu jonkin tärkeän julkisen tehtävän yhteydessä kuten tässä tapauksessa koulutus. ”

Kunnan koulutoimen järjestämään kollektiiviseen uskonnonharjoittamiseen (koululaisjumalanpalveluksissa, hartaushetkissä ja uskonnollisissa päivänavauksissa) on vuosikymmenten varrella sisältynyt luterilaisen uskonnollisen vakaumuksen omaksumiseen tähtäävää painostusta samalla kun toiminta on rikkonut yksityisyyden suojaa aiheuttamalla erottelevan tilanteen, jossa uskonnon harjoittamisesta pois jäävät joutuvat suoraan tai välillisesti paljastamaan että eivät ole luterilaisessa uskossa. Tunnetut ihmis- ja perusoikeusasiantuntijat Tuomas Ojanen ja Martin Scheinin kirjoittavat: ”Monissa maissa uskonnonvapauteen kuuluu valtion ehdoton tunnustuksettomuus, ja esimerkiksi uskontokunnan mahdollisuutta pitää julkisissa kouluissa uskonnollisia päivänavauksia pidettäisiin epäilyksittä uskonnonvapauden vastaisena.” (Ojanen ja Scheinin, Uskonnon ja omantunnon vapaus (PL 11 §) s. 413 kirjassa Perusoikeudet 2011)

Katsomuskentän muutokseen liittyvä pragmaattinen peruste

Perusoikeuksien toteutumisen ei tulisi periaatteessa olla vähemmistössä olevan väestöryhmän koosta kiinni, mutta uskonottomien syrjivää kohtelua Suomessa on kuitenkin käytännössä perusteltu pragmaattisesti vetoamalla uskonottomien ihmisten vähäiseen määrään. Sen takia tässä yhteydessä on paikallaan tuoda esiin, että uskonnollisten ja ei-uskonnollisten katsomusten kentässä on tapahtunut 2000-luvulla olennaisia muutoksia Suomessa.

Vuodesta 2000 vuoteen 2012 on uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien osuus väestöstä kasvanut 12,7 prosentista 21,0 prosenttiin. Kysymys on nyt yli miljoonasta ihmisestä, mikä tarkoittaa erittäin suurta vähemmistöryhmää.

(http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestorakenne)

Ev.lut. kirkkoon kuuluvien osuus on samaan aikaan laskenut 85,1 prosentista 76,4 prosenttiin. Kastettujen lasten osuus on laskenut vielä nopeampaan tahtiin, ja esimerkiksi Helsingissä enää alla puolet lapsista kastetaan kirkon jäseniksi.

Toinen katsomuskenttään enenevästi liittyvä muutos on siinä, että ihmisten tosiasiallinen katsomuksellinen ajattelu ei määräydy jäsenyyden läänitysten mukaan vaan on yksilöllistä. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomissa on myös uskonnollisia ihmisiä, ja toisaalta varsinkin ev.lut. kirkon jäsenenä on paljon ateisteja, agnostikkoja, skeptikkoja ja uskonnon suhteen välinpitämättömiä.

Kirkon tutkimuskeskuksen laajan kyselyn (Gallup Ecclesiastica 2011. N=4930) tulokset vuodelta 2011 ovat tässä suhteessa mielenkiintoisia (Haastettu kirkko, s. 43-44). Vain 27 prosenttia suomalaisista ruksaa vaihtoehdon ”Uskon kristinuskon opettamaan Jumalaan” ja 23 prosenttia vaihtoehdon ”Uskon Jumalaan, joskin eri tavalla kuin kirkko opettaa”. Puolet väestöstä joko ei usko (21 prosenttia) tai ei oikein tiedä, epäilee tai ei osaa sanoa.

Eri ikäryhmien erot ovat huomattavia. Vaihtoehdon ”En usko Jumalan olemassaoloon” ruksasi 15-29 -vuotiaista 34 prosenttia ja yli 65-vuotiaista 11 prosenttia. Alle 30-vuotiasta vain 15 prosenttia sanoi uskovansa kristinuskon opettamaan Jumalaan.

Väitettä ”Jeesus on noussut kuolleista” pitää vähintään todennäköisenä 36 prosenttia kaikista vastaajista. Väitteen ”Saatana on olemassa” vastaava lukema on 31 prosenttia. Vain 12 prosenttia piti vähintään todennäköisenä opin kohtaa, jonka mukaan ”kaikki ihmiset herätetään kuolleista ja toisille seuraa iankaikkinen elämä ja toisille kadotus”. Edellä esitetyn perusteella varsinkaan ev.lut. kirkolla ei ole enää mandaattia ”edustaa” kaikkia jäseniään katsomuksellisissa kysymyksissä.

Jumalanpalveluksessa vähintään kerran vuodessa sanoi käyvänsä noin kolmannes kansasta. Vähintään kerran kuussa käyviä oli 6 prosenttia (Haastettu kirkko, s. 37).

Perheillä olisi kuitenkin täysi vapaus viedä alaikäisiä lapsiaan jumalanpalveluksiin. Kirkot ovat avoinna vähintään kerran viikossa ja useamminkin. Käytännössä lasten vanhemmat eivät kuitenkaan niin tee. Senkään vuoksi ei ole mitenkään perusteltua, että kunnan koulutoimi edelleen pitäisi tehtävänään kollektiivisten jumalanpalvelusten järjestämisen oppilaille. Koulu antaisi sellaisella toiminnallaan oppilaille tietoisesti väärän kuvan luterilaisen uskonnon harjoittamisen roolista ja kristillisten opinkappaleiden asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa ja ihmisten katsomusmaailmassa. Uskonnon harjoittaminen olkoon julkisen vallan suojeluksessa yksilöiden, perheiden ja uskonnollisten yhdyskuntien oma asia.

Yhteenveto

Nyt on tullut aika siirtyä kunnissa uuden perustuslakimme ja ihmisoikeussopimusten säätämien perusoikeuksien mukaiseen käytäntöön uskontoja ja vakaumuksia koskien. Kuntien toiminnan ja niiden järjestämien kaikkien palvelujen tulee olla uskonnollisesti tunnustuksettomia. Se voidaan toteuttamalla säätämällä asiasta selkeästi ja yksinkertaisesti uudessa kuntalaissa.

Vapaa-ajattelijain Liitto ry

Petri Karisma	Esa Ylikoski
puheenjohtaja	pääsihteeri